

SIMON RÓBERT: VALLÁS, VALLÁSTUDOMÁNY, VALLÁSTUDÓSOK

Simon Róbert, ismert magyar orientalista újabb kézikönyvet jelentetett meg a vallástudomány kezdeti történetéről. Simon elsősorban iszlámtudományi munkásságáról ismert, főképpen a Korán újrafordításával (1987) tett szert kikezdetlen tekintélyre, valamint a magyar Goldziher Ignácról és az arab Ibn Khaldúnról szóló műveivel. Széleskörű ökortörténeti és filológiai ismeretei, lenyűgöző műveltsége és olvasottsága a magyar orientalisták nagy öregjévé teszik. Műveiben újra és újra felbukkant, majd az utóbbi két évtizedben egyik kiemelt témává vált a vallástudomány klasszikusainak bemutatása.

A vallástudomány elmélettörténete tárgykörében jelentette meg a *Vallástörténet klasszikusai* című kézikönyvét az Osiris tankönyvsorozat egyik elemeként (2003). A kötetben arra törekedett, hogy a nemzetközi kézikönyvekben a vallástudomány klasszikusaitól számon tartott szerzőkből mértéktartó válogatást nyújtson, részben a szerzők munkásságának rövid, ám annál színvonalasabb ismertetésével, részben pedig a vallástudomány szempontjából leginkább relevánsnak tekintett műveikből közölt szemelvényekkel. A szöveggyűjteménybe felvett szerzők többsége ugyan nem vallástörténész, amire a kötet címe utal, mégis a kézikönyv a vallástudomány iránt érdeklődők, kifejezetten pedig a vallástudomány egyetemi szakot végzők számára nélkülözhetetlen és egyedülálló forrás.

Közel húsz évvel az imént említett mű publikálása után Simon újabb kézikönyvet állított össze, amely részben támaszkodik ugyan az előző válogatás anyagára, azonban azt nem csak kiegészíti egy tucatnyi klasszikus tárgyalásával, hanem az előző kötet bevezetőjét nagy mértékben ki is tárgítja a vallástudományi diszciplináról szóló elméleti és történeti értekezéssel. Az előző műhöz képest itt nem szöveggyűjteményről van szó, hanem igazi monográfiáról, amely két nagy részből tevődik össze.

Az elsőben egyrészt a vallásfogalom episztemológiáját tárgyalja, másrészt annak ívét húzza meg, ahogyan az ókorban és a középkorban a valláskritika, helyesebben a vallás kritikus vizsgálata megindult és kikristályosodott. Bár a vallástudomány intézményes tudománytörténete a vallástudományi kézikönyvek szerint az oxfordi Max Müller összehasonlító nyelvész munkásságával indul el, az előtörténet ismerete nagyban segíti a voltaképpeni történet súlypontjainak és álláspontjainak megértését. Bár a szerző igyek-

szik szabatos különbséget tenni a valláskritika és a vallástudomány között, történeti hűséggel és elméleti egyértelműséggel a vallástudomány megközelítésének elsődleges kritériumát azzal határozza meg, hogy az a vallás elfogulatlan vizsgálatát jelenti, méghozzá a vallások, a vallási intézmények és teológiák által képviselt folyamatos szembeszélben. A kritika a tudományos mérlegelés értelmében, illetve a kritika a felfogások bírálata értelmében a szerző következetesen képviselt álláspontja szerint inkább az utóbbi jelenti. Az iszlámban jártas tudós szerző sajátos preferenciái ebben a kötetben is megjelennek. Simon al-Bírúnit tekinti a vallástörténet és Ibn Khaldúnt a vallásszociológia megalapítójának.

A kötet másik, közel háromnegyedét kitevő részében vallástudós portrék találhatók Bachofentől (1815–1887) Joseph Campbellig (1904–1987). Az olvasó lenyűgözötten szemezgethet a tudományos portrék között, megcsodálhatja a szerzőkre vonatkozó szakirodalom gazdagságát és az egyes tudósok vallástudományi munkásságának magas színvonalú bemutatását, s a tőlük, illetve róluk megjelent magyar nyelvű kiadványok jelzésértékű felsorolását. A szerző válogatása nem önkényes, hanem az ismert nemzetközi gyűjteményes kötetekre támaszkodik.

Minden válogatás értékelése általában arra koncentrál, hogy mi maradt ki a listából. Méltatlan lenne a gazdag, magyar nyelven egyedülálló válogatást a hiányzó szerzők emlegetésével viszonylagossá tenni. Mégis két vonatkozásra szükséges felhívni a figyelmet. Az egyik két szerző hiánya. Először is Friedrich Schleiermacheré (1768–1834), aki talán először helyezte a vallást kívülről belülré: a dogmák, tanítások, rítusok helyett az érzület területére. Jóllehet Schleiermacher filozófusként és teológusként jelentette meg (eredetileg álnéven) a vallásról, annak megvetőíhez szóló előadásait, ám a vallásról való profán gondolkodás számára ez a felvetés nemcsak fordulatot jelentett, hanem egyben a 20. század második felétől kezdődő legmeghatározóbb korszak megsejtéseként vagy előrejelzőjeként is felfogható. Joachim Wach (1898–1955) hiánya a másik. Wach nem csupán a chicagói iskola alapítója, aki Eliadét hívta meg utódjának, hanem 1924-ben megjelent híres *Prolegomenájában* a vallástudományt Max Müller után elsőként alapozta meg tudományelméleti megközelítésben. Wach, aki elsősorban vallásszociológus volt, szükségét látta a Müller után eltelt ötven esztendő vallástudományi törekvéseit elméleti alapon elkülöníteni a vallásfilozófiától, a valláslelektantól és a teológiától. Ezzel sokban hozzájárult éppen ahhoz a diszciplináris tisztázáshoz, amelynek Simon Róbert is szenteli művét.

A másik felvetésem pedig arra vonatkozik, hogy a szerző által is nagy becsben tartott két magyar szerző, Goldziher Ignác és Kerényi Károly vajon miért nem kaptak helyet a tárgyalat szerzők között. Vajon a vallástudomány elméletörténetének ívébe azért nem kerültek bele, mert magyarok, s a standard nemzetközi kézikönyvek csak ritkán tárgyalják őket? Azt hiszem, a magyar szerző részéről méltányos lehetett volna ezeket a nemzetközi szinten is jegyzett elődöket beilleszteni abba a sorba, amelyben a nem magyar szerzők jelentik a kiemelkedő tájékozódási pontokat.

Simon Róbert ugyan kézikönyv jellegű művel gazdagította a magyar nyelvű vallástudományt, valójában inkább egyfajta tudományelméleti és tudománytörténeti kiáltványt fogalmazott meg a vallástudományi megközelítés szükségességéről, továbbá egyfajta profétai kritikát a diszciplína magyarországi hiányosságairól, csaknem létezésének hiányáról. A kötetben számos alkalommal fejezi ki azt a megalapozott meggyőződését, hogy az általa bemutatott klasszikusok hagyománya kötelez a hazai hiányosságok súlyos bírálatára. Csak remélhetjük, hogy a vallástudomány magyarországi története feltárásának és rendszerezésének törekvése is (Vö. Sarnyai Csaba Máté — Máté-Tóth András [szerk.]: *Szemelvények a magyar vallástudomány történetéből*, I–II. kötet, valamint további, egyes szerzőket bemutató munkák) egyszer eljut arra a színvonalra, amelyet a szerző jelen munkájával mérceként elélni állított. Nemkülönben szükséges aláhúzni, hogy a vallástudomány kortárs elméleteinek legjelesebb képviselőiből is milyen fontos lenne hasonló logikájú kötetet összeállítani, amely talán még nagyobb segítséget jelenthetne a kortárs vallási folyamatok igényes és árnyalt értelmezésében. (Szerk. Simonné Pesthy Mónika; *Corvina*, Budapest, 2020)

MÁTÉ-TÓTH ANDRÁS

NICOLAS SENÈZE: HOGYAN AKARTA AMERIKA MEGBUKTATNI A PÁPÁT?

Nicolas Senèze, a tekintélyes francia katolikus napilap, a *La Croix* munkatársa; és ebben a minőségében szólal meg Theodore McCarrick, volt washingtoni bíboros érsek szexuális visszaélései, illetve a Carlo Maria Viganò érsek által fémjelzett, Ferenc, Benedek és János Pál pápák, valamint azok munkatársai elleni „támadás” kapcsán. Viganò, a korábban vatikáni berkekben mozgó és hivatal viselő érsek (Vatikán Városállam Kormányzóságának főtitkára, majd a Szentoszák washingtoni nunciusa volt) 11 oldalas tanúvallomásával közvetlenül a két korábbi államtitkárt, Sodano és Bertone bíborosokat tette felelőssé azért, hogy nem

kerültek nyilvánosságra a McCarrick bíboros szexuális visszaéléseivel kapcsolatos ügyek. Viganò szerint a két államtitkár egyenesen félrevetette a három pápát, Ferenc pápa pedig olyannyira felelős abban, hogy a volt washingtoni érsek nem vonult vissza teljesen a nyilvánosságtól, hogy le kell mondania. Valójában végső soron Ferenc volt az, aki megfosztotta előbb bíborosi címétől (2018), majd pedig laikus állapotba helyezte McCarricket (2019), ezt követően pedig több száz oldalas, az ügy kivizsgálását bemutató jelentést tett nyilvánossá. Senèze ennek a támadásnak a hátterét szeretné bemutatni könyvében. Állítását röviden úgy foglalhatnánk össze, hogy ezt a támadást konzervatív főpapok egy csoportja és befolyásos liberális — piacorientált világi üzletemberek szervezték meg.

Senèze munkáját talán leginkább a tényfeltáró, oknyomozó újságírás körébe sorolhatnánk. A műfajból adódóan azonban nem várhatunk tőle tökéletes bizonyosságokat, olyan tényeket, melyekre tárgyilagoson hivatkozhatnánk. Egy mindig külső perspektívában lévő, az összefüggéseket csak közvetetten megismerő szemlélő olvasatát kapjuk így. Az ügy persze most új megvilágításba kerül, hiszen Ferenc pápa először tette lehetővé, hogy nyilvánosságra hozzanak egy olyan fajsúlyos aktát, mint amilyen McCarrick egykori bíborosé.

A könyv szerkezete egyértelműen az említett amerikai körök pápaellenes irányultságának összetett megértését szolgálja: miután Senèze megrajzolja Theodore McCarrick és Carlo Maria Viganò egyházi pályájának kibontakozását, és némi (kétségtől elfogult) jellemrajzzal is szolgál, azokat a tényezőket veszi sorra, amelyek történeti távlatban az USA katolikusokkal szemben táplált fenntartásaihoz vezettek, illetve Benedek és Ferenc pápa idején ellenérzéseket támasztottak a Vatikánnal szemben. A szerző fontos kitekintést ad az amerikai egyház születéséről, annak sajátosságairól, Rómával és a protestáns felekezetekkel való viszonyáról. Európai szemmel nehezen érthető, hogy bár a katolikusok aránya igen magas az Egyesült Államokban, a kezdetek óta nehezen találtak a helyüket az ország társadalmi és intézményi rendszerében. A jezsuita John Carroll (1736–1815) által vezetett, Rómával ugyan egységben lévő, de mégis „nemzeti” egyház sajátosságai: a népnyelven mondott misék, a laikusok aktív részvétele (trustee-k) a plébániák életében, vagy a püspökök kinevezésének joga, mellyel John Carroll élete végéig rendelkezett, egy sajátos közeget hoztak létre. Tegyük még hozzá, hogy ehhez társulnak az amerikai alkotmányos berendezkedés sajátosságai, mint például a vallásszabadság joga.

Nem meglepő, ha az úgynevezett amerikanizmus Róma számára komoly problémát jelentett,

és a 19. század jelentős pápái mind megpróbálták ezt visszaszorítani. Senèze itt mutat rá, hogy a katolikus egyház amerikai katalizmjája (a szexuális visszaélések napvilágra kerülése), melyet a *Boston Globe* újságírói robbantottak ki, és a *Spotlight* című filmben érte el a tetőpontját, újra megfordította az erőviszonyokat: „a katolikus világi hívek pénzadomány-megvonással kényszerítettek térdre az amerikai hierarchiát, és ezzel valószínűleg gyámság alá vonták” (56.). A könyv más módon vezeti tovább ezt a szálát, és már-már „filmbe illően” mutatja be a gazdag amerikai laikusokból álló szervezeteket (ilyen például a Kolombusz Lovagok szövetsége), amelyek nemzetközi szinten is komoly befolyással rendelkeznek.

Az ilyen intézményekkel párhuzamosan feltehetőleg Tim Busch vagy Leonard Leo nevére is, akik több szervezeten keresztül jelentős befolyással rendelkeznek a bírói jelölésekre. Az vitán felül áll, hogy ezek a szervezetek konzervatív erkölcssteológiai nézeteket vallanak, és az a céljuk, hogy ezt érvényesíteni tudják az igazságszolgáltatásban. Ehhez azonban egy szélsőségesen neoliberais (a piacot minimálisan szabályzó, a legvagyonosabbakat támogató, a társadalmi szolidaritást nem preferáló) gazdaságpolitikai lobbija társul a részükre. Senèze egész okfejtése azt a különös tényt világítja meg különböző nézőpontokból, hogy míg erkölcssteológiai téren a katolikus egyház jól integrálható tanításával az amerikai politikai jobboldalon, addig társadalmi tanításával már közel sem ez a helyzet. Sőt, érdemes megemlíteni, hogy még XVI. Benedek pápa *Caritas in veritate* kezdetű enciklikája is komoly kritikákat kapott, mert a szélsőséges (gazdasági) liberalizmus ellen szólalt fel. A lényegében az abortusz kérdésre redukált erkölcsi igények és a korlátlan gazdasági liberalizmus közötti feszültséget egészítik ki a Kínához fűződő viszony nehézségei (az eltérő amerikai és vatikáni politika) és az amerikai Papal Foundation pénzügyeinek kezélése körül adódó anomáliák.

Az az érzésünk támadhat a könyv végén, hogy McCarrick és Viganò érsekek emberi gyengeségeikben csak elenyésző részei a mélyben meghúzódó tektonikus lemezek mozgásainak. Nem utolsósorban az áldozatok is csak apró mozzanatként, és sok esetben csak a politikai kirakat részeként jelennek meg. A szándék, hogy Senèze munkájával Ferenc pápát (és ezzel lényegében Benedek és János Pál pápát is) védje, fontos és jó, éppen ezért egészen meglepő, hogy Nicolas Senèze könyve szinte egyáltalán nem váltott ki visszhangot Magyarországon. Az — egyébként gőrdülékeny, olvasmányos, kiváló fordításban olvasható — kötetben elbeszélte történet kétségtelenül másként is elbeszélhető lenne: mégis szinte egyedülálló, hogy mindössze bő másfélszáz ol-

dalon részben tények, részben újságírói következtetések formájában olyan összefüggések megismerésére nyílik lehetősége a magyar olvasónak, amelyek kézzelfoghatóan alakítják a katolikus egyház intézményi történetét. Ha valaki másként beszélné el az eseményeket, nyugodtan felveheti a kesztyűt. Addig is érdemes lenne számot vetni a két rangos magyar katolikus kiadó által megjelentetett kötet állításaival, vádjaival és tényfeltárással. Bár az utolsó fejezet tanúsága szerint Ferenc pápa a csendet választotta ellentámadás helyett, nem biztos, hogy ehhez a csendhez azoknak is joguk van, akik a pápával ellentétben nem vádasképző tagjai. (Ford. Karsai Nóra; *Új Ember – Ecclesia*, Budapest, 2020)

SÁGHY ÁDÁM

LJUDMILA ULICKAJA: CSAK EGY PESTIS

Félelmetes az a világ, ahol a *pestis* szó mellé odailleszthető a *csak egy* szókapcsolat. Ljudmila Ulickaja negyvenkét évvel ezelőtt megírt, és a tavalyi évben megjelent forgatókönyvének azonban éppen ez a világ áll a középpontjában. Félelmetesége nemcsak a sztálini diktatúra érzékeltetésében, a pestisjárvány elkerülése érdekében tett intézkedések ismertetésében rejlik, hanem abban, hogy a rövid írás végére érve a szereplők boldog, felszabadult ünneplése nem hozza magával az olvasó felszabadulását.

Ulickaja népszerűségének egyik oka az a kifinomult érzékenység, amellyel a hétköznapi emberek problémáit, élethelyzeteit, gondolatait képes megközelíteni. A *Csak egy pestis* oldalain azonban nincsenek igazán kidolgozott szereplők, az egyes emberek élettörténeteit csak néhány mondatból következtethetjük ki. Filmszerű, számos esetben a vizualitást előtérbe helyező „képkockák” peregnek az olvasó szeme előtt, lényegre törő, éles dialógusokkal tarkítva. Olyasfajta zavart idéz ez elő, amelyen nehéz felülkerekedni, mégis szükséges tudatosítani: Ulickaja ezúttal forgatókönyvet írt.

Jóllehet, minden szereplő történetét sokszoros nagyításban is érdemes lenne szemügyre venni, a fókusz egy vétkes gondatlanságból kialakuló járványveszélyre került. A pestisvakcina-kutató Rudolf Ivanovics Majernek rosszkor és rossz helyen mozdul el a védőmaszkja, aminek következtében megfertőződik pestissel. A fertőzést követően Moszkvába kell utaznia, ezzel pedig akaratlanul is egyre gyarapítja azoknak a számát, akik elkapják és tovább terjeszthetik a vírust. A helyzet felismerését követően azonnal megkezdődik a kontaktszemélyek felkutatása és izolálása, csak-hogy a feladat elvégzését a „Nagyon Magasrangú Személy” koordinálja, aki bűnösöket keres, a ka-

ranténba szállítandó érintettek pedig fekete autóval gyűjtik be bőrkabátos és védőruhás emberek. Mivel az intézkedéseknek a legnagyobb titoktartás mellett kell eleget tenni, a mit sem sejtő kontaktszemélyek és hozzátartozóik a legkülönbözőbb módokon reagálnak a váratlan helyzetre.

S hogy érdemes volt-e megjelentetni ezt a rendhagyó kötetet egy világjárvány közepén, arra éppen a váratlan helyzetre adott reakciók adják meg a választ. Szorin doktor hősie viselkedése, a borbély siránkozása, amiért egész életében peches volt, Pavljuk kétségbeesett tette, az eszelős tekintetű, gyászoló feleség kijózanodása, Fegyva menekülése, a bolti sorban állók „rémhírterjesztése” mind-mind az emberek természetes reakciói, amelyek nem pusztán a *Csak egy pestis*-ben hitelesek, hanem napjaink megváltozott valóságban is. Nincs két egyforma élethelyzet, nincs két egyforma viselkedés, de van helyette félelem és zavarodottság, amely a legkülönbözőbb helyzeteket képes előidézni. Ulickaja végső soron megőrizte az emlékezet számára azt a valós, 1939-es pestisjárvány-veszélyt, amelyet végül az állambiztonsági szervek közbenjárásával pár nap alatt sikerült megfékezni, és megőrizte az eseményre adott reakciókat is, hogy kellő időben újra feleleveníthetővé váljanak.

A műfaj adta lehetőségeket szem előtt tartva azonban Ulickaja egy-egy mondatával ennél jóval többet is megőrzött a korszak jellemzőiből. Ide tartozik többek között a lelkes fiatal utas, a marxizmus-leninizmus szószólója, aki feladatának tekintti, hogy a libák helyes nevelésével, a kedvező tulajdonságok átörökítésével járuljon hozzá az állam érdekeihez. Apró, ám annál jelentőségteljesebb mozzanat a türkmén nő szokásainak kigúnyolása, személyének megítélése is, akárcsak a vonatkozás és a vonatút alatt zajló beszélgetések. Film mindezidáig még nem készült a forgatókönyvből, de ikonikus jelenet lehetne a táborút körüli „töltögetés” is védőruhában, táncolva, csasztyuskát énekelve.

Ám sem ez a jelenet, sem az egyéb helyeken felbukkanó irónia, néhol megjelenő humor nem tudják feledtetni azt a félelmetes világot, amelyben a „sima pestis” a legkisebb rossznak számít. Az egyszerű emberek tájékoztatásának hiánya, a hihetetlenül gyors intézkedések, amelyeknek köszönhetően mindenkit azonnal előkerítenek, a karantén, amelyből van, aki már nem térhet haza, a véletlen események következményei egyszerre elképzelhetetlenek, és túlságosan ismerősek — nem beszélve a magyarázatnak szánt influenzáról, amelyről „kevesen tudják, hogy pontosan mit jelent”. Ulickaja történetében semmilyen módon nem akarnánk szerephez jutni, a történet vége mégis eléri, hogy irigykedve figyeljük a járványveszély elhárulását követő találkozásokat.

A könyv egyik kulcsgondolata, hogy „sok minden van, amit jobb nem tudni”, és bár a *Csak egy pestis* jobb elolvasni, mint nem elolvasni, jobb elgondolkodni rajta, mint csak passzívan befogadni, vannak olyan akaratlan emberi és olvasói reakciók, amelyeket jobb lett volna nem tudni. (Ford. Morcsányi Géza; *Magvető*, Budapest, 2020)

BONIVÁRT ÁGNES

BÁTHORI CSABA — FÜLEKI GÁBOR: SZÓ SZERINT MINDEN I-II.

Elismerésre méltó és megbecsülésre érdemes az a kitarottnan magas színvonalú szellemi munka, amellyel Báthori Csaba és Füleki Gábor két négykezes kötetük anyagát megalkották és formába öntötték. A rutinos, sőt hivatásos olvasó tapasztalt szeme is ritkán kap olyan ajándékot, amilyen a — találónan választott címével is üzenő — *Szó szerint minden I-II.* korpuszának nyelvi ragyogása; a beszélgetésfolyamon (eredettől a torkolatig) élvezetes és tanulságos végighajózni. A testvérkönyvekkel olyan, irodalomtörténeti értékű, fontos összegzés született, amelyből egyrészt láthatóvá válik a fiatalabb alkotó tehetsége és érzékenysége, másrészt, amelynek köszönhetően végre a gazdag és sokszínű, szerencsére egyre bővülő Báthori-életműre is a rangjához méltó figyelem fénye vetülhet. Szomorú, hogy megfelelő elemző-értelmező és értékelő művek hiányában gyakorlatilag az írónak és társának kellett itt egy monográfia alapvetését lefektetni, tálcán nyújtva át a titkok lakatait nyitó kulcsokat. Három dolgot mindenképpen érdemes kiemelni a könyvvel kapcsolatban.

Elsőként, hogy a hosszú dialógus két részesealakítója egy nagy hagyományokkal bíró, itthon az utóbbi időben teljesen elerőtlenedett formát töltenek meg hitelesen minőségi tartalommal, úgy, hogy az olvasói érdeklődést — néhány hullámvölgygel — mindvégig fenn tudják tartani. A már említett nyelvi igényesség mellett (ha a diskurzus esetleg nem írottan, levelezésként született is, végző változatát bizonyosan úgy nyerte el) a kérdező esetében érezhető az a fajta őszinte kíváncsiság, érdeklődő odafordulás, értő figyelem és alapos felkészültség, ami az akkor még élő nyugatosokat egyetemistaként felkereső Szalay Károlyt vagy az íróbarátokat a mesterség titkairól faggató Bertha Bulcsut is jellemezte, a válaszadónál pedig a megmutatkozni vágyó, magából adni kívánó nyitottság, imponáló műveltség és olvasottság, míg kettejükét illetően a legkisebb önfeladás nélküli, természetes összecsiszolódás, a gondolatcsepre, az együttkomponálás öröme. Kritikai megjegyzésünk talán arra vonatkozhat, hogy érdemes lett volna még gondosabban megtervezni és összefüggőbben (akár témánként haladva) felépíteni a

beszélgetést, elkerülve a néhol előforduló ismétléseket.

Másodsorban: a két kötet nagy értéke, hogy alaposan és kimerítően megismerhető belőlük Báthori Csaba élete, sorsának alakulása. Megelevenedik a mohácsi gyermekkor világa, feltárul a Budapestig (a város környékéig) vezető út, az édesanya otthonteremtő erőfeszítéseivel, az érlelődés megannyi, nyilvánosság tereiben (várótermekben, tömegközlekedési eszközökön és másutt) — mégis végtelen magányban — szerzett élménye, a korai olvasmányokkal. S az egymást váltó iskolák, köztük a Piarista Gimnázium hosszabb időzést kínáló szigete, majd a pécsi és pesti jogi kar, barátok és szerelmek, az apával való kapcsolat rendezésének kísérletei, az első irodalmi jelentkezések és mesterek (mint Jelenits István és a legfontosabb: Nemes Nagy Ágnes) is megjelennek. A legnagyobb hangsúlyt azonban természetesen az anya halála és a diplomaszerezés utáni, 1981-es ausztriai disszidálás és azt követő másfél nyugati évtized kapja, amelyek minden tekintetben változást jelentettek, új életet hoztak. Erről így vall a költő: „A disszidálás életem legtartalmasabb metaforája volt, az a szellemi-lelki-történeti-nyelvi hieroglifa, amely megsokszorozta, de meg is fejtette a világot, a világ szemem elé zuhanó részleteit.” (I. k. 517.), illetve: „Ami engem illet: a szabadságért eltávolodtam a nemzetiségtől, a patrióta modor helyett az általános emberi jogokról kezdtem tünődni, a nemzeti költészet helyett a világlírárt vizsgálni. (I. k. 316.) Így jutott el régi értékrendje átértékeléséig és új értékekkel gyarapításáig, a kereszténységtől az általános emberhez fordulásig, számos, szemléletét befolyásoló szerző felfedezéséig, egy (helyi változataival is) világnyelv belakásáig, a görögöktől Montaigne-en, Shakespeare-en, Goethén, Hölderlinen, Rilken, Kafkán át a közelmúltbéli szellemi mesterek szavainak megértéséig és nyomukon a saját hang megtalálásáig. Mindehhez az 1996-os „visszsidálás” igazi társat, Balla Zsófiát és az ő világlátásának átsajátítását adta — máig kimeríthetetlen, termékenyítő forrást biztosítva.

A kötetek harmadik jelentős erénye, hogy — mint említettük — nemcsak a Báthori-életmű forrásvidékét, a költőt ért hatásokat és a pálya alakulását mutatják be, de azt is, hogyan vált az alkotó számára az élet tétjévé az írás, mit jelent pontosabban a címmé emelt „Szó szerint minden” elve, hogy nála a nyelvi egységeknek nem csupán jelentése, hanem jelentősége is van. Úgy a saját műveket, mint a mesteri fordításokat illetően. Tanulságos titokfejtése szerint: „Azt hiszem, ilyen a költészet természete: szereted, és szereted benne a nehézség lüktetését, a kibogozhatatlan dolgok vigaszát, az egyetlen szál virág mindenható erejét (ilyen lehet egy vers), a senkihez nem beszélő

meghittség szövédményeit, a szívünkben örökké harapásra kész bestia csonttörő erejét (...). És hogy az ellenkezőjéről se hallgassak, elmondom: a költészettől tanultam meg, milyen kevés vagyok egy vers, egy szál virág, egy hajnali harmatcsepp, vagy egy alkonyati madárfütty nélkül.” (II. k. 555.)

A két kötet több mint 1100 oldalas hatalmas szövegfolyamatát sajnos semmilyen tagolás nem töri meg, az olvasó alig kap támpontokat a tájékozódáshoz, és a költők bemutatásán kívül a könyvet nem kíséri semmilyen jegyzet, elő- vagy utószó. Így még arról sem nyer információt az érdeklődő, hogy a beszélgetés mikor és milyen módon készült. Akit azonban nem rettentenek el ezek a kihívások, maradandó élménnyel gazdagodik majd, s útja — hisszük — Báthori Csaba és Füleki Gábor más műveivel is elvezet. (*Cédrus Művészeti Alapítvány*, Budapest, 2020)

SZEMES PÉTER

SZÁLINGER BALÁZS: AL-DUNAI ÁLOM

Mi történik akkor, ha a gyermekkorunkban olvasott történelemkönyvek és Lengyel Dénes mondák-elbeszélésein felbuzdulva úgy döntünk, személyesen kell látnunk történelmünk egykor meghatározó, ám mára nagyrészt elfeledett vidékeit? És mégis milyen relevanciával bír ma a helységekről írt, személyes élményekkel és benyomásokkal kiegészített modern kori (úti)napló? Csodálatos, szinte álomszerű tájak szorosokkal, víz alatti városokkal két ország határán. Utazás térben és időben egyaránt, a múlt becserkészésének vágya a jelenből. Kutatni valami után, ami már nincs, vagy ha mégis, biztos, hogy nem úgy, mint hajdanán. A hiányosságok pótlásának feladata pedig a képzeletre marad.

Szálinger Balázs 2020 őszén megjelent *Al-dunai álmom* című első prózakötete már a fentiekből adódóan is izgalmas vállalat. A költő és felesége 2018 tavaszán egy hónapot töltött a dél-erdélyi Vas- kapu környékén, az utazás eredménye pedig egy sokszínű, éppen ezért műfaját tekintve nehezen behatárolható mű. A 31 napra (fejezetre) tagolt alkotásról első ránézésre az olvasó azt mondaná, egy egyszerű naplóval van dolga, és a könyvben tapasztalt személyesség, vallomásság is csak megerősíti ebben a feltetelezésben. Privát gondolatokba, élethelyzetekbe, apró vitákba és békülésekbe enged betekintést a szerző a mű egészében, azonban érzékelhetően többről van itt szó, mint személyes gondolatok megosztásáról, sőt. A történelmi vonatkozások — melyekhez vélhetően nem kevés kutatómunka társult —, a táj már-már útinaplóként is értelmezhető, pontos leírása, az egész világot érintő globalizáció és annak ha-

tásaival kapcsolatos kérdések felvetése egyértelműen az egyszerű „öncélúság” ellen dolgoznak, és emelik be egy kollektív dimenzióba a kötetet. Ehhez az izgalmas egyveleghez társul hol kissé rejtett, hol egyértelmű, beemelt versformában a próza mögött megbújó versszerűség.

A műfajok közötti dinamikus mozgás mellett a történelmi vonatkozások beemelése okozta időbeli ugrálást is tapasztalunk. A Vaskapu környéki tájak ismertetését, és az általuk kiváltott személyes gondolatokat, benyomásokat az egykori Magyarországot éppen elhagyó Kossuth Lajos, a Koronát sietősen elásó Szemere Bertalan, a mára elfeledett vagy épp víz alá került dunaparti városok és az Ada Kaleh sziget képe mint beúszó álmokképek törik meg. Képzelet keresi magának az utat múlt és jelen között. Maga a táj ugyanis mindezekről némán hallgat, a megduzzasztott Duna alatti valóság az idő múlásával egyre abszurdabbá, megragadhatatlanabbá válik („... víz alatti város, na persze” — 119.), illetve az események személyes átélői is vésszen fogyatkoznak. És a táj mellett hallgat az irodalom is, az 1900-as évek második fele óta ugyanis semmilyen átfogó mű nem született a térségről (megnehezítve az anyaggyűjtést is), így Szálinger kötetének megírása mögött jogosan merült fel egyfajta hiánypótlás igénye is. Ezen a ponton azonban magában a szerzőben is felmerül a kérdés, mely a mű egészét áthatja: létező hiányról van-e szó, vagy egyszerű érdektelenség az oka a feledésnek? „De várjunk csak, érdekelné ez bárkit is? A világnak, az országnak, a korszaknak ez a szeglete (sőt végpontja) tud annyira érdekes és tanulságos len-

ni, hogy valami nagyobb, általánosabb, fontosabb dologra következtethetünk belőle?” (30.). A globalizáció kellős közepén, mikor korunk elsődleges kérdése a „hogyan” és nem a „hol” éljünk jól, mennyiben fontos ragaszkodni múltunkhoz? Mikor hazánk elhagyása egy könnyebb élet reményében már korántsem kelt megütközést, fontos-e, egyáltalán tudunk-e magyarnak maradni, ha már két hét távollét után rácsodálkozunk itthon felejtett szokásainkra? Ilyen és ehhez hasonló kérdésekkel találkozhatjuk szembe magunkat a mára már víz alá merült régi Orsova és Ada Kaleh egykori helyén, és bár egyértelmű választ nem kapunk, talán a kötet létrejötte tekinthető egyfajta állásfoglalásnak/történelemszemléletnek. Teszi mindezt végtelenül személyes, könnyed, helyenként humoros, ironikus és önironikus hangvételben, a görcsös elegységbe rendezés igénye nélkül, naplószerűen.

Gondolatok történelemről, identitásról, emlékezetéről és felejtésről, mígnem a múlthoz hasonlóan jelenünk, és már önmagában az ember és az általa teremtett világ is álmokként jelenik meg szemünk előtt. Ebben az értelemben a kötet sem lehet más, mint egy személyes álom. Valami ideiglenes, mesterséges fikció, melyet követ egy másik, míg végül helyét egyszerűen újra elfoglalja a természet valósága. „A Duna természetes, eleve kitalált, teremtett szintje, az a valóság. Amit most látunk, és valóságként olvassuk, az csak emberi fantázia. Álom” (203.). (Magvető, Budapest, 2020)

KEGLOVICS FANNI

A VIGILIA KIADÓ ÚJDONSÁGA

KOVÁCS PÉTER Pilinszky közelében

Kovács Péter művészettörténész második életrajzi kötete tartalmazza a szerző szinte minden, a családjáról szóló írását.

A *Pilinszky közelében* a második világháború előtti évektől a rendszerváltásig követi a szerző személyes életpályáját, beleágazva az évtizedekig együtt élő nagycsalád történetébe. A szerény és szűkszavú, szépírói láttató erővel megírt történetek kirajzolják egy keresztény középosztálybeli család sorsát a változó, majd évtizedekig változatlan történelmi időben. Háború, fordulat éve, ötvenhat, Kádár-kor — és már csupán a szerző generációja számára: rendszerváltás.

Az emlékezés és a tudás átörökítése az „öregek” dolga, de nemcsak ez a természetes emberi késztetés indította Kovács Pétert a szövegek megírására és kiadására, hanem az a tény, hogy Pilinszky János is e család tagja volt. „Később aztán az a belátás is vezetett, hogy

Pilinszky körül lehetnek olyan kérdések, amelyekre ma már rajtam kívül másnak nincs közvetlen rálátása” — írja a kötet bevezetőjében. A *Pilinszky közelében* megmutatja tehát azt a hátteret, amely meghatározta a költő életét is.

Ára: 3.500 Ft

SOMMAIRE*L'expérience de la nuit*

- L. BALÁZS MARTOS: „La lumière luit dans les ténèbres”
 TIBOR GÖRFÖL: Saint Jean de la Croix et la troisième nuit
 TAMÁS PAVLOVITS: Pascal et la nuit obscure de l'âme
 JÁKÓ FEHÉRVÁRY: La prière de la nuit
 PÉTER SZŐKE: Nuits passées à aider des sans-abri
 ■ Entretien avec l'astronome Paul Gabor SJ
 CSABA BÁTHORI: Gouffre, nuit, aube
 ■ Poèmes de László Győri, Tamás Halmai et József Keresztesi

INHALT*Erfahrung der Nacht*

- L. BALÁZS MARTOS: „Das Licht leuchtet in der Finsternis”
 TIBOR GÖRFÖL: Johannes vom Kreuz und die dritte Nacht
 TAMÁS PAVLOVITS: Pascal und die dunkle Nacht der Seele
 JÁKÓ FEHÉRVÁRY: Gebet der Nacht
 PÉTER SZŐKE: Unterwegs unter Obdachlosen mitten in der Nacht
 ■ Gespräch mit dem Astronomen Paul Gabor SJ
 CSABA BÁTHORI: Wirbel, Nacht, Morgendämmerung
 ■ Gedichte von László Győri, Tamás Halmai und József Keresztesi

CONTENTS*Experience of the Night*

- L. BALÁZS MARTOS: „The Light shines in the Darkness”
 TIBOR GÖRFÖL: John of the Cross and the Third Night
 TAMÁS PAVLOVITS: Pascal and the Dark Night of the Soul
 JÁKÓ FEHÉRVÁRY: Prayer of the Night
 PÉTER SZŐKE: Helping Homeless People in the Night
 ■ Interview with the Astronome Paul Gabor SJ
 CSABA BÁTHORI: Whirl, Night, Dawn
 ■ Poems by László Győri, Tamás Halmai and József Keresztesi

Főszerkesztő: GÖRFÖL TIBOR

Felelős szerkesztő: PUSKÁS ATTILA Felelős kiadó: GÁJER LÁSZLÓ Főmunkatárs: LUKÁCS LÁSZLÓ

Szerkesztők: BENDE JÓZSEF, DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG, LÁZÁR KOVÁCS ÁKOS, SÁGHY ÁDÁM, VÖRÖS ISTVÁN

Szerkesztőbizottság: HORKAY HÖRCHER FERENC, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN,

KISS SZEMÁN RÓBERT, POMOGÁTS BÉLA, SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

Kiadóhivatali titkár: FAZAKAS ANNAMÁRIA Honlap: SOMFAI BOGLÁRKA

Tördelés: NÉMETH ILONA Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024; Készült a Séd Nyomdában, Szekszárdon

Szerkesztőség és Kiadóhivatal: 1052 Budapest, Piarista köz. 1. Telefon: 317-7246; 486-4443. Postacím: 1364 Budapest, Pf. 48.

Internet cím: <http://www.vigilia.hu>; E-mail cím: vigilia@vigilia.hu. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadóhivatala.

Terjeszti a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletág, a Magyar Lapterjesztő Zrt. és alternatív terjesztők.

A Magyar Posta Zrt. postacíme: 1900 Budapest. Előfizetésben megrendelhető az ország bármelyik postáján, a hírlapot kézbesítőknél, www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen, telefonon 06-1-767-8262 számon, levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen. Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt. fenti elérhetőségein.

A Vigilia csekkszámja száma: OTP V. ker. 11707024-20373432. Előfizetési díj: egy évre 7.200,- Ft, fél évre 3.600,- Ft, negyed évre 1.800,- Ft. Előfizethető külföldön a KKV-nál (H-1389 Budapest, POB 149.). Ára: EU országok: 7.200,- Ft/év + postaköltség, tengerentúli országok: 100,- USD, illetve ennek megfelelő más pénznem/év.

SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10-14 ÓRA
 KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA

Alapítvány
 a Közjóért

nka
 Nemzeti Kulturális Alap

Ára: 700 Ft

VIGILIA

SZEMLE

SIMON RÓBERT
NICOLAS SENÉZE
LJUDMILA ULICKAJA
BÁTHORI CSABA –
FÜLEKI GÁBOR
SZÁLINGER BALÁZS

Vallás, vallástudomány, vallástudósok
Hogyan akarta Amerika megbuktatni a pápát?
Csak egy pestis

Szó szerint minden I–II.
Al-dunai álm

A SZEMLÉKET ÍRTÁK

Bonivárt Ágnes, Keglovics Fanni,
Máté-Tóth András, Sággy Ádám
és Szemes Péter

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- Kép és képek
- Az ökumené mai helyzete
- Aczél Petra, Erdő Péter, Fabiny Tamás, Fekete Károly, Gájer László, Kurt Koch, Mazgon Gábor, Patsch Ferenc, Somorjai Ádám, Takáts József és Jan-Heiner Tüek tanulmánya
- Acsai Roland, Czigány György, Halmi Tamás, Urszula Koziol, Lukács Flóra, Markó Béla, Tózsér Árpád és Vörös István írása

MINISZTERELNÖKSÉG

Nemzeti
Együttműködési
Alap

BETHLEN GÁBOR
Alapkezelő Zrt.